

DEJSTVA BRIGADE U NEPRIJATELJEVOJ OFENZIVI »BRAUN«

Dvadesetog ožujka neprijatelj poduzima svoju najveću ofenzivu u Slavoniji. Njen je cilj: okruženje i uništenje slavonskih partizanskih jedinica.

Prema obavještenju štaba III operativne zone o tome da je neprijatelj prodro na oslobođenu teritoriju, štab 4. divizije naređuje¹ svojim jedinicama da odmah napadnu neprijatelja koji je iz rejonu Lipik — Pakrac; Sirač — Daruvar; Đulavec — Pivnice i Čačinci — Humljani prodro na oslobođenu teritoriju.

Prvog dana ofenzive »Braun«² neprijatelj je ušao u oslobođena sela Mijače, Budiće i Koturić, a dijelom snaga u Gornje Borke i Klokočak (sve sekcije Podravska Slatina, Slavonska Požega, Bjelovar i Pakrac 1:100.000).

¹ Arhiv VII, reg. br. 7/2, k. 907.

² Za ovu ofenzivu neprijatelj je koncentrirao 25.000—30.000 vojnika i formirao četiri skupine. Skupina »Zapad«, sastava 1. gorska divizija (bez jedne bojne) i njemačka 178. rezervna divizija, nastupala je pravcem Daruvar — Zvečevo; skupina »Istok«, sastava 3. pješadijska divizija (bez 4. pješačke pukovnije), 3. ustaška bojna 6. pješadijske divizije — pravcem Slavonski Brod — Kutjevo; skupina »Jug«, sastava 2. i 3. bojna 4. pješačke pukovnije, 1. bojna 5. pješačke pukovnije, 2. jurišna bojna, 2. lovačka bojna, ES (Einsatzstaffel) bataljon, 4. pionirska bojna, 3. baterija 5. artiljerijskog divizionu i samostalni haubički vod pravcem Slavonska Požega — Kutjevo; skupina »Sjever«, sastava 1. bojna 4. pješačke pukovnije, 16. ustaška bojna, 2. bojna Sremskog zdruga, 4. pionirska bojna i 4. bojna Slavenskog zdruga — pravcem Podravska Slatina — Kutjevo.

Zbornik, tom V, knj. 13, dok. 67, str. 311.

Da bi se neprijatelj zaustavio u svom nadiranju na oslobođenu teritoriju, kasno uveče, prvog dana ofenzive, jedinice su dobile ovakva naređenja:

- 12. brigada — da krene pravcem Bučko Kamensko — Mijači — Koturić — Budići — Bučje, i da neprijateljevu kolonu koja nadire tim pravcem vješt看 manevrom uhvati u kliješta i uništi;

- 16. brigada — da ostane u Slatinskom Drenovcu do jutra 21. ožujka, do kada će dobiti naređenje o tome što dalje da radi;

- 17. brigada — da u 01.00 sat 21. ožujka krene preko vrha Točka i Zvečeva na Ravnu goru, poveže se sa 1. odredom, koji se tu nalazio, i organizira obranu bolnice (br. 3)³, u kojoj je bilo oko 400 ranjenih i oboljelih boraca.⁴

Nastupajući od Podravske Slatine, Đuleveca,⁵ Pakraca, Daruvara, Lipika, Okučana, Slavonske Požege i Slavonskog Broda (sekcija Pakrac, Podravska Slatina, Bjelovar, Slavonska Požega i Slavonski Brod 1:100.000) neprijatelj je težio da svojim napadnim kolonama obuhvati slobodnu teritoriju na Psunju i Papuku, a onda i onu na Ravnoj gori.⁶

Prema pravcima nastupanja neprijateljevih napadnih kolona,⁷ već u početku se mogao naslutiti njegov cilj. Bilo je očividno da mu je namjera da uz podršku avijacije i koncentrirane artiljerijske vatre omogućí napadnim kolonama da ispresijecaju slobodnu teritoriju i, zatvarajući obruč oko jedinica 4. divizije, pristupe njenom počesnom uništenju.

³ Ova je bolnica bila na Ravnoj gori.

⁴ Zbornik, tom V, knj. 13, dok. 67, str. 311.

⁵ Danas Miokovićevo.

⁶ Zbornik, tom V, knj. 13, dok. 71, str. 330.

⁷ Prvih dana ofenzive snage neprijatelja bile su srazmjerno male (oko 10.000 domobrana, ustaša i Nijemaca). Nailazeći, međutim, na snažan otpor naših snaga, neprijatelj je i iz udaljenih garnizona (Osijek, Bjelovar, Virovitica, pa čak i iz Bosne) stalno dovlačio nova pojačanja, tako da je na kraju ofenzive naše snage i slobodnu teritoriju u Slavoniji napadalo je oko 30.000 vojnika.

Zbornik, tom V, knj. 14, dok. 75, str. 227.

U prvoj fazi nastupanja neprijatelj je najviše uspjeha imao u prodoru na Ravnu goru, i to iz rejona Sirač — Daruvar. Njegove jedinice su prodrle u planinsko selo Gornje Borke (sekcija Podravska Slatina 1:100.000), a istoga dana predveče dio neprijateljeve kolone pokušao je prodor u pravcu Ljutoča (k. 695), jakog objekta koji je našim jedinicama pružao čvrst obrambeni oslonac na tom pravcu, a imao je veliku ulogu i u paraliziranju ostalih neprijateljevih kolona.

Sučeljen sa takvom situacijom, štab 4. divizije je odmah reagirao i podređene jedinice su u toku noći 20/21. ožujka dobile novo naređenje⁸ za raspored i dejstva slijedećeg dana. Štab divizije upoznaje jedinice sa stanjem na pravcima neprijateljevog nadiranja i naređuje: 18. brigadi da postavi zasjedu 2. bojni 4. pješačke pukovnije koja je nastupala od Kutjeva u pravcu Slavonske Orahovice, a 16. brigadi da jedan bataljon⁹ iz Slatinskog Drenovca odmah uputi u rejon šumarije Jankovac (4 km jugozapadno od ovog sela), da neprekidnim upućivanjem jačih patrola na zapad kontrolira vrh Bilo (k. 830 na Papuku) i da održava vezu, preko vrha Točka (k. 887), sa 17. brigadom.¹⁰

U duhu dobivenog naređenja 2. bataljon 16. brigade je zauzeo položaje južno od Slatinskog Drenovca, kako bi zasjedama na putu Slatinski Drenovac — vis Jankovac i na putu Gornji Meljani — Šumeće brdo zaustavio prodor neprijatelja; 3. bataljon je imao zadatak da postavi zasjede na Pištanskoj kosi i Pištanskoj rijeci, jer se očekivalo da će neprijatelj krenuti iz Klokočaka preko Pištanske kose u pravcu k. 684.

U toku 21. ožujka štab 16. brigade je dobio dva nova naređenja: prvo, u zoru, od štaba 4. divizije, a drugo, kasno

⁸ Arhiv VII, reg. br. 8/2, k. 907.

⁹ Prvi bataljon 16. brigade imao je zadatak da šalje patrole i na istok, u pravcu jedinica 18. brigade i da s njima također održava neprekidnu vezu. Međutim, on je ubrzo određen u rezervu Operativnog štaba za Slavoniju i raspoređen u rejon Šumarije, najprije u Jankovac, a onda u mobilni centar koji je bio u selu Zvečevu.

Zbornik, tom V, knj. 13, dok. 71, str. 331.

¹⁰ Prema ovom naređenju, i 17. brigada je dobila zadatak da preko patrola uhvati vezu s jedinicama 16. brigade.

Isto, dok. 71, str. 331.

u noć, od tek formiranog Operativnog štaba za Slavoniju.¹¹ Tog dana, pored Operativnog štaba za Slavoniju, imenovan je i štab 19. brigade.¹²

Drugim naređenjem štab 16. brigade je obavješten da je formiran Operativni štab za Slavoniju, kome se potčinjavaju jedinice 4. divizije, snage 1. i 2. odreda III operativne zone i sve straže sa teritorije Papučko-krndijskog područja. Sve ove snage uključene su u 12, 17. i 19. brigadu, privremeno formiranu. Pod komandom štaba 19. brigade su 16. brigada (bez 1. bataljona), 18. brigada, 1. bataljon 2. NOP odreda i jedinice Papučko-krndijskog područja, osim Karanove čete.¹³

U štab 19. brigade ulaze: načelnik štaba 4. divizije Milan Stanivuković, kao komandant, zamjenik mu je bio Rade Knežević Tihi, komandant 16. brigade; politički komesar Vlado Janić Capo, a zamjenik političkog komesara Milan Tomić Slobodan.¹⁴

Operativni štab za Slavoniju, unio je izvjesne izmjene u borbeni raspored¹⁵ jedinica koji je prethodno bio odredio štab 4. divizije. Tako, snage 19. brigade trebalo je da zauzmu ove tačke:¹⁶ Bilo (k. 830), k. 742, Mrtvačka kosa (k. 586), Sumeće brdo (k. 628), Mihaljevo brdo (k. 334), k. 437 i k. 469 (Pušinska planina) i k. 684 (Pištanska kosa).

Osamnaesta brigada i 1. bataljon 2. odreda ostali su u rasporedu određenom ranijim naređenjem¹⁷ štaba 4. divizije.

¹¹ Radi uspješnijeg dejstva u toku neprijateljeve ofenzive na teritoriji Treće operativne zone, a nakon savjetovanja štaba zono sa štabom 4. divizije, formiran je Operativni štab za Slavoniju. Ovaj štab je formiran u početku, a rasformiran nakon završetka neprijateljeve ofenzive »Braun«. U štab su ušli Mate Jerković, Jefto Sašić i Duško Brkič.

Arhiv VII, reg. br. 1-1, k. 470.

¹² Radi uspješnijeg dejstva u toku neprijateljeve ofenzive, po naređenju Operativnog štaba za Slavoniju, 21. ožujka 1943. je formiran i Operativni štab 19. brigade.

Zbornik, tom V, knj. 14, dok. 75, str. 227.

¹³ Tomislav Karan, poginuo u Voćinu 1943. na dužnosti komandanta mjesta.

¹⁴ Zbornik, tom V, knj. 13, dok. 72, str. 335.

¹⁵ Isto, dok. 52.

¹⁶ Arhiv VII, reg. br. 1-1, k. 470.

¹⁷ Zbornik, tom V, knj. 13, dok. 52.

Pored toga, 19. brigadi je naređeno da održava vezu sa 17. brigadom i da isturenim odeljenjima kontrolira bilo Papuka na pravcu Slatinskog Drenovca i od visa Jankovca preko visova Papuka (Uvačka glava i Visoki vrh) do k. 883 — Lom (sve sekcija Podravska Slatina 1:100.000); i da »... koncentriranim snagama razbija neprijatelja po dijelovima ..,«¹⁸

Na kraju naređenja precizirani su način i pravci evakuacije ranjenika u određene bolnice. Reguliran je način ishrane boraca i dato uputstvo o pružanju pomoći ženama, djeci, starcima, o njihovom smještaju i ishrani.

U naređenju je rečeno još i ovo:

»... komande područja treba da mobilišu sve zdrave i sposobne muškarce i žene i da ih upute u sastav pojedinih brigada — prema njihovim potrebama.

Ostalo ljudstvo kao i kola i konje treba da komande područja upotrebe za pripremanje i dostavljanje hrane kako vojsci tako i samom narodu. . .«¹⁹

Čim su izašle na položaje (22. ožujka) sve jedinice 12, 17. i 19. brigade počele su okršaje s neprijateljem. Izuzetak su bataljoni 16. brigade, ali samo u prijepodnevnim satima. Popodne je njen 3. bataljon imao žestok okršaj i izgubio nekoliko boraca.

Na snažan pritisak ustaško-domobranskih i njemačkih snaga, koje su nadirale iz svih pravaca, jedinice 12, 17. i bataljoni 18. brigade odgovorili su vještim manevriranjem bataljona i manjih jedinica čime su neprijatelju oduzeli inicijativu i napadale ga na njegovim najosjetljivijim tačkama.

Uporedo sa borbama na pravcima neprijateljevog nadiranja Operativni štab za Slavoniju planira i borbene akcije u neprijateljevoj pozadini, ali najveću brigu posvećuje obezbjeđenju ranjenika. Za izvršenje tog zadatka angažiran je čitav 1. bataljon 16. brigade, rezerva Operativnog štaba.

Uporedo s koncentracijom naših snaga na Papuku pripremana je i evakuacija ranjenih i bolesnih iz bolnice sa

¹⁸ Isto, dok. 72, str. 337.

¹⁹ Isto.

Ravne gore. Brigade su dobile zadatak da ne napuštaju Papuk dok to ne naredi Operativni štab za Slavoniju, a ukoliko do toga ipak dođe, određeno je da glavni pravci povlačenja budu Dilj-gora i Bilo-gora. Orijentirano je napravljen plan povlačenja i izvršenja predstojećih borbenih i drugih zadataka. Dogovoreno je da se bataljoni 16. i 18. brigade, čije je dejstvo objedinjavao štab 19. brigade, nakon povlačenja rasporede na Dilj-gori, a 12. i 17. brigade na Bilo-gori.

Kako su pred neprijateljem bježali stanovnici okolnih sela, oni su raspoređeni iza naših borbenih jedinica. Izuzetak su bili zdravi i sposobni muškarci. Oni su korišteni za prevoženje namirnica, izradu prepreka protiv neprijateljeve motorizacije i za prenošenje oboljelih i ranjenih. Sve snage i sredstva su, dakle, angažirani i neprijatelju nije bilo lako, iako je za ovu ofenzivu, na malom prostoru koncentrirao velike snage i obilno ih podržavao artiljerijom, tenkovima i avijacijom.

Drugog dana ofenzive 21. ožujka, neprijatelj je s jakim pješadijskim snagama, uz podršku tenkova, prodro u Slatinski Drenovac, a odmah iza toga produžio prema položajima 2. bataljona 16. brigade, koji je organizirao obranu na liniji sjeveroistočni obronci Šumećeg brda — Mihaljevo brdo (k. 334) — k. 437. Neprijatelj je krenuo tenkovima, bez pješadije.

Drugi bataljon je ostao na položajima i hrabro prihvatio borbu, tako da su se tenkovi uskoro povukli u Slatinski Drenovac. Ali ni tu neće dugo ostati. Dobivši zadatak da neprijatelja izbac i iz ovog sela, 2. bataljon je najprije otvorio vatru iz teških minobacača i iz dva laka minobacača, a potom odmah prešao u protivnapad, koji je bio tako silovit da je neprijatelj ubrzo napustio Slatinski Drenovac.²⁰ Kakvom se brzinom neprijatelj morao povlačiti najbolje se vidi po tome što su svi kazani za spremanje hrane pali u ruke boraca 2. bataljona.

²⁰ Prema izvještaju Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 23. ožujka, bojna koja je bila u Slatinskom Drenovcu povukla se iz sela pod borbom.

Zbomik, tom V, knj. 13, str. 623.

Naši su borci, pored toga, zaplijenili 1 puškomitraljez, 2 automata, 7 pušaka s 1.500 metaka i 15 granata za minobacač. Zaplijenjeno je 10 kola s konjima i materijalom (masnoće, kruh, žito i drugo). Neprijatelj je imao 7 mrtvih, a 7 ih se predalo. Naš bataljon je prošao bez gubitaka.²¹

Dvadeset i prvog ožujka je i 1. bataljon 16. brigade, u ulozi rezerve Operativnog štaba, vodio borbu nedaleko od Zvečeva (sekcija Podravska Slatina 1:100.000).

Spuštajući se sa Točka²² (k. 887) prema putu Voćin — Zvečevo, 1. bataljon je naišao na zasjedu polučete Nijemaca (oko 70 vojnika). Kada se malo sredio izveo je odlučan juriš i neprijatelj je bio razbijen i protjeran. Tom prilikom zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 5 automata i 7 pušaka, nešto municije i drugog ratnog materijala. Ubijeno je 9 neprijateljevih vojnika, a zarobljena su dvojica.²³

Poslije toga 1. bataljon produžava preko Ljutoča, a onda prema cesti koja iz Daruvara izvodi na cestu Virovitica — Podravska Slatina. Cilj ovog marša je razvlačenje neprijateljevih jedinica, a eventualno i izvođenje neke akcije oko neprijateljevog uporišta u Daruvaru.²⁴

Prvih dana neprijateljeve ofenzive jedinice i narod povlače se u širi rejon Jankovca, gdje je, pored ranjenih i bolesnih boraca, bilo i dosta naroda iz okolnih sela. Na vrlo malom prostoru okupilo se preko 4.000 boraca, žena, djece i staraca iz sela u koja je neprijatelj već ušao. Šume oko Jankovca su oživjele i tih dana je sve vrvilo od boraca i naroda. Žene, djeca i starci bili su sa 16. i 18. brigadom. Mnogo njih je već bilo oboljelo od tifusa. Ta opaka bolest je tih dana harala i u našim jedinicama. Zbog toga tifusari, pored djece, žena i staraca, predstavljaju brigu većeg dije-

²¹ Isto, knj. 14, dok. 56, str. 163.

²² Na visu Točka 1. bataljonu se priključio zamjenik komandanta brigade Đuro Dulić. On je tih dana došao iz bolnice i s 1. bataljonom ostao za sve vrijeme ofenzive.

²³ Iz sastava njemačke 187. rezervne divizije.

Arhiv, reg. br. 38/4, k. 907.

²⁴ Ovaj bataljon je 24. ožujka kod sela Koreničana (18 km jugoistočno od Daruvara), razbio ustaško-domobransku zasjedu. Nakon toga bataljon se povlači na k. 695 — Ljutoč i tu ostaje do 28. ožujka.

la borbenih jedinica. To što su za sve vrijeme ofenzive, zbog velikog broja ranjenih i bolesnih, neke od naših jedinica bile van borbenog stroja, išlo je u prilog neprijatelju.

Boravak na Jankovcu protekao je pod vrlo teškim uvjetima. Bez hrane, na velikoj hladnoći — ostali su zajedno civili i borci u ovoj šumi, a tifus je sve više uzimao maha. Oboljeli su mnogi borci, a u štabu 16. brigade svi osim načelnika štaba Mije Bobetka.

Jedinice 19. brigade (2. i 3. bataljona 16. brigade i 18. brigada) nalazile su se i 23. ožujka u širem rejonu Jankovca.²⁵ Noću 23/24. ožujka odlučeno je da se probije neprijateljev обруч i otpočne s pokretom jedinice, kako bi se izbjeglo da neprijatelj preuzme inicijativu i prisili naše snage na obrambene borbe.

Pokret i predstojeće borbe, koje su uslijedile nakon trodnevnog boravka na Jankovcu, došli su kao olakšanje i borcima i narodu.

Pravac pokreta vodio je na istok, otkuda su nadirali domobrani i ustaše. To je inače bio pravac povlačenja jedinica 16. i 18. brigade.²⁶ Ovaj zadatak još ranije je odredio štab 4. divizije, a kasnije potvrdio Operativni štab za Slavoniju. Sad se prišlo njegovom izvršenju. Put je vodio preko najviših vrhova: k. 728 — Češljakovački vis (tt 820); a odavde se pravac mijenja i vodi prema k. 817 (Cipelovac) — k. 772 (Borova glava) — k. 743 (Klokočica) — k. 710 (Javor) — k. 713 (Tromeđa) i dalje na istok (sekcija Slavonska Požega 1:100.000).

Pokret jedinica u proboj otpočeo je tačno u ponoć 23/24. ožujka. Na čelu su 2. bataljon 16. brigade i 1. bataljon 18. brigade, koje je neprijatelj dočekao u zoni na tt 820

²⁵ Izvještaj štaba 16. brigade od 12. travnja 1943.

Zbornik, tom V, knj. 14, str. 163.

Izvještaj štaba 18. brigade od 14. travnja 1943.

Zbornik, tom V, knj. 14, str. 175.

²⁶ Iz izvještaja štaba 18. brigade vidi se da je ova brigada svoje snage orijentirala na položaje s kojih se osiguravala od neprijateljevih uporišta u Kutjevu, Kaptolu i Velikoj (sekcija Slavonska Požega 1:10.000). Na tim položajima ona će prihvatiti 2. i 3. bataljon 16. brigade zajedno će 24. ožujka krenuti na istok (izvještaj štaba 18. brigade od 14. ožujka 1943).

Zbornik, tom V, knj. 14, str. 174.

(Češljakovački vis). Bilo je to pola bojne 4. domobranskog pješačkog puka. Bataljoni su odmah izvršili napad, i to tako što je bataljon 16. napadao s čela, a bataljon 18. brigade sa sjeverne i južne strane tt 820. U odlučnom napadu naši bataljoni su brzo zbacili neprijatelja s kote, a onda su poduzeli gonjenje²⁷ u pravcu k. 817 (Cipilovac), gdje su neprijatelja²⁸ definitivno razbili.

Za svega pola sata borbe borci 2. bataljona 16. i borci 1. bataljona 18. brigade potpuno su razbili neprijateljeve snage iz sastava skupine »Jug«. Munjeviti juriš potpuno je iznenadio neprijatelja, tako da je ovaj na bojištu ostavio sva četiri teška mitraljeza, koje su borci nešto kasnije zakopali, jer bi oni u predstojećim manevrima predstavljali veliko opterećenje. Pored toga, bataljoni su ubili 30 neprijateljevih vojnika, među kojima dva kapetana, a zarobili 127 domobrana. Pored 4 teška mitraljeza, zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, teški minobacač sa 150 mina, 8 lakih minobacača sa 220 mina, 177 pušaka sa 80.000 metaka, 12 automata sa municijom, primopredajna radio-stanica i dosta drugog ratnog materijala. Pored toga, 1. bataljon 18. brigade zaplijenio je još dva teška mitraljeza (jedan bez postolja) i 7 pušaka u borbama koje je vodio oko k. 630 i k. 743 sa neprijateljem koji je pošao u pomoć napadnutoj polubojni (polubataljon).

O ovoj borbi Zapovjedništvo 2. domobranskog zbora 24. ožujka 1943. godine piše: »Osiguranje desnog boka kod Češljakovački v. 820 (16,5 SI. Požega) u noći 24. 3. 1943. godine od 03.00 časova opkoljene i razbijene od mnogo nadmoćnijeg protivnika²⁹ polubojna III/4. p. p. (250 ljudi) pružila slab otpor i najvećim dijelom zarobljena. Zapovjednik bojne ranjen, sa dva časnika i 30 domobrana probili se.

²⁷ Bila je to sretna okolnost, jer su uskoro nakon povlačenja domobrana neprijateljevi avioni bombardirali tt. 820, ali tamo od naših jedinica nikog nije bilo.

²⁸ Riječ je o polubojni iz 4. pješačke pukovnije, jačine oko 250 ljudi, koja je najvećim dijelom zarobljena 24. ožujka oko 04.00 sati (izvještaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 24. ožujka 1943).

Zbornik, tom V, knj. 13, str. 631.

²⁹ Riječ je o 2. bataljonu Šesnaeste i 1. bataljonu 18. brigade. Zbornik, tom V, knj. 14, dok. 56, str. 163 i dok. 60, str. 174.

Točni gubici nisu još poznati. Upućena pričuva od Kaptola u smjeru sjevera nije mogla svladati neprijateljski odpor i povukla se na visove sjeverno od Kaptola nakon što je prihvatila momčad u povlačenju.«³⁰

Slijedi da su neprijateljevi gubici bili i veći nego što to štab 16. brigade navodi u svom izvještaju.

U ovim borbama posebno se istakao komandant 2. bataljona 16. brigade Đuro Prilika, koji je bio ranjen već u prvom napadu, a rane je previo tek na Cipelovcu, tek kad je neprijateljeva polubojna već bila razbijena. Pored komandanta Prilike ranjeno je još 7 drugova, a 7 ih je poginulo. Svi su bili iz 2. bataljona.

Inače, tih dana neprijateljeva avijacija svakodnevno je izviđala naše jedinice i bombardirala ih, ali bez većih uspjeha. Najčešće su nadlijetali Zvečevo, gdje su bacali bombe i do 500 kg težine.³¹ Kuće koje su ostale neporušene oni su spalili, kao i u drugim selima u koja su ušli.

Noću 25/26. ožujka, uoči proboja na planinu Krndiju, 3. bataljon 16. brigade izvršio je napad na selo Darkovac (12 km od Našica). Borci su se srčano borili i bataljon je opravdao povjerenje koje mu je ukazano, ali je uspjeh izostao jer je napad izvršen na brzinu i bez prethodno dobro smišljenog plana.³²

U jedan sat 26. ožujka 2. i 3. bataljon 16. brigade, zajedno sa 17. brigadom, probili su se na Krndiju i dalje na planinu Dilj. Marš preko Krndije bio je naporan i otežan zbog velikog broja ranjenika i bolesnika. Nekoliko oboljelih nije izdržalo. I pored sve brige, umrli su u putu. Ono malo hrane što je prikupljeno u opustošenim selima Krndije i Dilja dato je oboljelim i ranjenim, što nije bilo dovoljno da se koliko-toliko povrati snaga.

Na Dilju su 16. i 18. brigada morale odmah na položaje, jer su od Đakova nastupala četiri neprijateljeva bataljona iz 3. pješadijske divizije. Već u podne bataljoni 16. brigade zauzeli su svoje položaje na Krstovima, nedaleko od Paučja (sekcija Slavonski Brod 1:100.000), i ubrzo je došlo do višerasovne borbe. I pored nekoliko uzastopnih

³⁰ Arhiv VII, reg. br. 10/1-24, k. 21.

³¹ Isto, reg. br. 38/4, k. 907.

³² Zbornik, tom V, knj. 14, dok. 56.

juriša, neprijatelj ni na jednom mjestu nije potisnuo 16. brigadu. Ipak, uveče ona se povlači na položaje iznad Borojevaca, gdje je ujutro došlo do novog sukoba³³ s domobranima iz 3. pješadijske divizije. To su bile druge, svježije snage, koje nisu učestvovala u borbi na Krstovima prethodnog dana. Toga dana (27. ožujka) 16. brigada vodi borbu i izdržava napade neprijatelja do noći, a onda je opet uslijedio pokret³⁴ na zapad, u pravcu Sovskog Dola.

Selo je na putu koji od Đakova izbija na put Našice—Slavonski Brod. Sa bataljonima su i ranjenici, pa se maršira samo noću. Noću je izgubljena veza s 18. brigadom. Ipak, iako su borci bili premoreni, 2. i 3. bataljon 16. brigade idućeg dana razbijaju manju neprijateljevu zasjedu na putu Našice — Slavonski Brod, između Ruševa i Migalovaca³⁵ (sekcija Slavonski Brod 1:100.000).

Dvadeset osmog ožujka i 1. bataljon je vodio borbu. Ovog puta na Ljutoču (k. 695) s dijelovima 1. gorske divizije iz neprijateljeve skupine »Zapad«. Borba je bila kratka, ali žestoka. Ostavljajući komoru, neprijatelj se u neredu povukao. Prvi bataljon je imao 4 mrtva i 3 ranjena druga. Među mrtvima je i Tomo Hajdinović, jedan od najstarijih boraca brigade. Gubitaka ima i neprijatelj, svaki put trostruko, pa i znatno više.

Poslije borbe na Ljutoču 1. bataljon se povlači na istok i prebacuje na Točak (k. 887), udaljen od Ljutoča desetak kilometara zračne linije.

Točak je pošumljeni vis. Naokolo su jele, bukve i hras-tovi. Ispod vrha bataljon zatiče narod iz Voćina, Kometnika i Jorgića. Žene, djeca i starci stisli su se oko vatri i jedu krompir, koji su našli na obližnjim krompirištima.

Poslije kraćeg odmora 1. bataljon je ponovo na maršu. Sada se vraća prema putu Voćin — Zvečevo. Put je trebao prijeći u toku noći. Sa borcima su i seljaci koji su se zatekli na Točku u vrijeme dolaska 1. bataljona.

³³ Isto.

³⁴ Borci već tri dana gotovo ništa nisu jeli, niti su spavali. Ali borbenost nije jenjavala i pravo je čudo kako su ti mladići i djevojke izdržali sve napore.

³⁵ Zbornik, tom V, knj. 14, dok. 56.

Pokret se vrši u neposrednoj blizini neprijatelja, a sa bataljonom je štab 3. zone i zamjenik komandanta brigade Đuro Dulić. Put vodi kroz gusti borik, tamnim zasjenjenim stazama. U prvi sumrak svuda okolo vide se neprijateljeve vatre, a povremeno se oglasi neprijatelj nekim kratkim rafalom mitraljeza ili kojom granatom topa, odnosno minobacača. U koloni je tišina. Tu i tamo čuje se zveket nepritegnute opreme. Poslije upozorenja na opreznost sve se opet utiša. Ni put više nije bio daleko.

Na putu dolazi do borbe u susretu s manjom jedinicom biciklista, u njoj su vojnici Austrijanci — gotovo djeca. Sukob je kratak, s mnogo pucnjave i malo žrtava. Zbog tame neprijateljevi vojnici uspijevaju pobjeći, ali ostavljaju bicikle, nešto naoružanja i jedan puškomitraljez. To je prvi šarac u 1. bataljonu. Zamjenik komandanta bataljona Lazo Dragaš zahtijeva da »šarac« ubuduće uvijek bude na čelu bataljona. »Šarac« je u slijedećim mjestima bio ponos bataljona. Tom prilikom su se predala šestorica Austrijanaca, a dvojica su ostala u brigadi. Kad se sve stišalo, čete su prešle put, a s njima i narod. Oko 70 staraca, žena i djece, uplašeni pucnjavom, ostali su s druge strane puta i nisu produžili sa 1. bataljonom. Idućeg dana svi su poklani. Bilo je to nedjeljo podivljalih fašista, koji su se na taj način svetili za poraz.³⁶

Pošto je prešao put bataljon je preko sela Kuzme krenuo na Bilo-goru (sve sekcije Podravska Slatina 1:100.000). Bio je to najbliži i najbezbjedniji pravac da se bataljon prebaci u neprijateljevu pozadinu. Slijedeća dva dana, dok je neprijatelj krstario Ravnom gorom i Papukom, a jedinice 16. i 18. brigade bile na Dilj-Gori, 1. bataljon se odmarao na istočnim padinama Bilo-gore u selima Jasenašu, Turčević Polju i Dapčevici.³⁷

Poslije kratkog odmora i obnavljanja snage, 1. bataljon je opet u pokretu. Neprijatelj još vršlja slobodnom

³⁸ Ratni dnevnik brigade.

³⁷ U ovim bilogorskim selima od 1. bataljona 16. brigade, komandi, straža i manjih jedinica, sakupljenih oko štaba Treće operativne zone, formiran je privremeni brigadni sastav na čelu s komandantom Đurom Dulićem i političkim komesarom Stankom Naletićem.

Prema izjavi general-potpukovnika Đure Dulića.

teritorijom, te, se ponovo maršira na planinske masive. Cilj je Ravna gora, na koju će bataljon krenuti preko Gornjih Boraka. Tu bataljon uspostavlja dodir sa neprijateljem. Ovog puta su to domobrani, kojima bataljon uspijeva da zaplijeni kazane sa hranom. Tom prilikom je ranjen komandir 1. čete Nevajda. Poslije puno napora kolona sa nekoliko ranjenika ipak stiže u podnožje Metle (k. 778), gdje su ranjenici otpremljeni za bolnicu. Preko Metle bataljon se spušta prema Kruševu i dalje za Požešku kotlinu. Na putu kroz klanac kod Kamenskog Vučjaka borci nailaze na grozote koje su neprijateljevi vojnici počinili u vrijeme ofenzive.

Desetak ubijenih žena i muškaraca. Ubijena djevojčica. Ispod jednog mosta, gdje su se pokušali sakriti, ubijeni muž i žena. Ubijeni su kamenjem. Silovana djevojka, nagorjeli leš, poklana stoka. Čitavo govedo, samo su mu izrezani butovi, još jedno, treće, peto. . . Sve je u neredu. Tu je neprijatelj logorovao i iza sebe ostavio pustoš.

Smješten u Kruševu, bataljon je na sve strane slao patrole. Jedna od njih nailazi na patrolu 2. bataljona. Prvi bataljon je u sastavu brigade.³⁸

Kraj ožujka je i kraj ofenzive. Neprijatelj je još jednom pokazao svu svoju okrutnost u obračunu sa golorukim narodom, ali isto tako i sve svoje slabosti u odnosu na naše jedinice. To se može uočiti i iz njihovih izvještaja kojima svoje pretpostavljene obavještavaju o gubicima i neuspjesima, a posebno o našim dejstvima, naoružanju, borbenom držanju i slično. Tako u izvještaju Zapovjedništva 2. domobranskog zbora od 23. ožujka o ofenzivi »BRAUN« u Slavoniji³⁹ stoji slijedeće: »Podhvat »BRAUN«: Skupina »Sjever«: 23. III 1943. rano izjutra jedna bojna u nadiranju od grebena istočno Slat. Drenovac—sjeverno k. 437 naišla na jak odpor. Bojna vodila borbu od 10.00—14.00 sati, ali k. 437 do 12.00 sati nije se mogla zauzeti. U isto vrijeme

³⁸ Do susreta između 1. bataljona i ostalih jedinica brigade došlo je 5. travnja, nakon dolaska brigade na ovaj sektor radi učešća u napadu na neprijateljevo uporište u selima Bučkom, Kamenskom i Amatovcu.

Zbornik, tom V, knj. 14, dok. 25, str. 68—74 i dok. 56, str. 164.

³⁹ Arhiv VII, reg. br. 9/1 — 26, k. 21.

neprijatelj je desnokrilnu satniju skupine »Jug« na k. 574 3,5 km j. Slat. Drenovac) opkolio. U 14.00 sati neprijatelj (Šesnaesta brigada) preduzeo žestoki protunapad preko Razboja 1 kilometar istočno k. 437 u pravcu sjevera, podpomognut jakom vatrom bacača i gorskog topa. Bojna se pod borbom povukla na južni rub sela Pušine. Isto je tako morala bojna kod Slat. Drenovca lijevo krilo prema Pušinama zalomiti. U Slatinski Drenovac: Čačić 158 Torinačko Brdo (2.5 JI Slat. Drenovac) navodno XII (bila je to 18. NO brigada-prim. autora) i XVI komunistička brigada sa namjerom da uništi naše snage kod prodiranja u Slat. Drenovac.

Neprijatelj označuje vlastite postave paležem većih šumskih površina i pokriven nastalim dimom poduzima protunapade. Neprijatelj je vrlo dobro naoružan strojopuškama i strojnicama, te nekoliko bacača i jednim gorskim topom. Strijeljivo ne štedi.

Do sada javljeni gubici skupine »Sjever«: 12 mrtvih, 1 častnik i 10 domobrana ranjeno, 1 častnik i nekoliko ljudi nestalo. Jedna strojnica uništena punim pogotkom topa. Gubici neprijatelja nisu ustanovljeni, ali se ocjenjuju visoko. Uhvaćeno 60,⁴⁰ plien veća množina stoke i svinja.«

Već na prvi pogled uočava se da neprijatelj u namjeri da opravda svoje neuspjehe preuveličava naše snage i naoružanje. On ne može da shvati našu taktiku i naše manevre (s većim i manjim jedinicama), niti da ocijeni snagu naoružanog naroda u situaciji kad brani slobodu i svoje ognjište. Ono što je nama izgledalo sasvim normalno on nije mogao da razumije. Biti vječito u okruženju, a u isto vrijeme neuhvatljiv i voditi ofenzivne operacije, bila je zagonetka koju nisu mogli riješiti ni bolje neprijateljeve jedinice, a kamoli Drugi domobranski zbor.

S tim u vezi Zapovjedništvo skupine »Jug« u svom izvještaju piše: »Način dosadašnjeg vođenja poduhvata zaokružavanjem, odnosno koncentričnim napredovanjem

⁴⁰ Ovaj podatak je ostao neobjašnjen. Sigurno je da nije riječ o naoružanim borcima, još manje o kompletnoj jedinici. Vjerovatno je riječ o uhvaćenim starijim seljacima, koje je neprijatelj često prikazivao kao naoružane partizane.

Zbornik, tom V, knj. 13, dok. 164, str. 623.

ka izvjesnoj prostoriji pokazao se je i ovaj put nesvrshodnim. Pojedine bojne koje pri takvom načinu rada dobijaju redovito velike fronte izložene su počestnom uništenju. Protivnik u namjeri probijanja kroz obruč udara prikupljenom snagom jednim pravcem i pri tome uspijeva, jer na izloženom pravcu nailazi na jednu našu razvučenu bojnu. Ta bojna međutim ne može se oduprijeti jakom pritisku, a podrška ili pričuva ne može se dobiti u odlučnom trenutku«. ⁴¹

Poslije deset dana neprekidnih borbi i pokreta neprijateljeve glavne snage povukle su se u okolna uporišta, a naše jedinice najzad su dobile mogućnost da se srede i odmore. Odmor jedinica trajao je sve do napada 12. i 17. brigade na položaje kod Amatovaca i Bučkog Kamenskog. ⁴²

Prema tome, završena je ofenziva »BRAUN«, koja je počela 20. ožujka, a u kojoj je u početku bilo angažirano 10.000, a na kraju preko 30.000 domobrana, ustaša, kulturbundovaca i Nijemaca. Ofenziva bi se mogla podijeliti u dva dijela: prvi, koji je trajao od 20. do 30. ožujka, vrijeme kad je protivnik iz raznih pravaca sasređeno napadao na partizanske jedinice, a brigade i odredi vršili protivnapade i proboje iz okruženja. Poslije ovog protivnik je glavne snage povukao u uporišta. U drugom dijelu ⁴³ sve partizanske jedinice prelaze u protivofenzivu, razbijajući i uništavajući protivničke zaštitnice i posade ostavljene u pojedinim uporištima na oslobođenoj teritoriji.

Gubici protivnika u ovoj ofanzivi bili su: 500 ubijenih, 700 ranjenih i 250 zarobljenih vojnika i oficira. Zaplijenjeno je 400 pušaka, 7 mitraljeza, 15 puškomitraljeza, 23 automata, 1 top »pito«, 2 teška minobacača, 150.000 puščanih i puškomitraljeskih metaka, 250 granata za top, 280 granata za teške i lake minobacače i 100 granata za haubicu 100 mm. Uništena su 2 tenka i 4 kamiona. Gubici svih brigada i odreda bili su: 110 poginulih i 135 ranjenih, a 120 nestalih (od ovog broja ⁴⁴ izvjestan broj se kasnije vratio u svoje jedinice). Od naoružanja u toku ofenzive »Bra-

⁴⁵ Arhiv VII, reg. br. 4-1/2, k. 55.

⁴² Isto, reg. br. 10-1, k. 470.

⁴³ Zbornik, tom V, knj. 14, str. 227—229.

⁴⁴ Isto, dok. 75, str. 227—229.

un« izgubljeno je 5 puškomitraljeza, a 2 su oštećena. Izgubljeno je oko 200 pušaka, ali je vrlo mali dio ovog naružanja dopao neprijatelju u ruke, budući da se radi o oružju koje su umorni borci, opterećeni sa dvije ili tri puške, sklanjali i ostavljali kod naroda ili u odredima 3. operativne zone, kojima je oružje i te kako bilo potrebno.⁴⁵

U ovoj ofenzivi posebno su se istakle 12, 16. i 18. brigada. One su svojim upornim danonoćnim jurišima razbijale najbolje neprijateljeve bojne. O tome štab 4. divizije u svom izvještaju od 15. ožujka piše: »Naša 12. brigada svojim jurišem na kotu 911 koju je posjelo 200 Nijemaca osvojila je istu, i na koti ostalo je 60 leševa njemačkih okupatora. Isto tako XVI i XVIII brigada noćnim jurišem na Kolcu⁴⁶ (Papuk) zarobile su i raspršile dvije domobranske bojne . . .«⁴⁷ (Bila je to polubojna — oko 250 vojnika — primjedba autora).

Iz ofenzive borci su izašli iscrpeni, sa dotrajalom odjećom i obućom — mnogi sa ranama i bolesni. Međutim, mladost, dobri rezultati u borbi i neslavno povlačenje neprijatelja u svoja uporišta, brzo su povratili svježinu i razdraganost. Borbe koje su jedinice vodile bile su žestoke, a vijest o početku ofenzive borci su primili s izvjesnim strahom, ali su već prve borbe i pobjede otkrile neprijateljeve slabosti. Borci i rukovodioci su brzo shvatili da se dobrim rasporedom jedinica i automatskog oružja, uz odgovarajući manevar, može neprijatelj tući i u situaciji kad je brojčano nadmoćniji.

Sagledavajući uspjehe i postignute rezultate u ofenzivi »Braun«, štabovi su, svaki u svom djelokrugu kritičkim prilazom i analizom događaja otkrili i neke slabosti, koje su se ispoljile u toku ili neposredno iza ofenzive. Pored priznanja da ih je neprijateljeva ofenziva donekle zatekla nespремne, štab 4. divizije između ostalog konstatira da »... raspored naših snaga na zapadnom dijelu teritorija nije bio pravilan. Umjesto da s koncentrisanim i jakim snagama temeljito uništavamo neprijateljske kolone jednu po jednu, čime bismo najefikasnije branili i odbranili naš

⁴⁵ Isto, str. 230.

⁴⁶ Riječ je o tt. 820 (Češljakovački vis).

⁴⁷ Zbornik, tom V, knj. 14, dok. 50, 56 i 60.

teritorij, mi smo rastegli na široki front dvije brigade. Rezultat je bio taj da se neprijatelj već treći dan probio na dva mjesta kroz taj front ka centru našeg teritorija. . .»⁴⁸

Poslije ofenzive »Braun« Vlado Janić, v. d. komesara 16. brigade, u svom izvještaju štaba 4. divizije, između ostalog, piše ». . . da su u toku ofanzive i neposredno poslije nje, proizišli mnogi problemi, koji su, na sreću, odmah uočeni i na koje se brzo reagovalo na svim nivoima i po svim linijama našeg rada i djelovanja.«⁴⁹

Uočavajući još neke probleme, štab 4. divizije je krajem travnja uputio opširno pismo jedinicama o nekim nemilim pojavama do kojih je došlo u toku i neposredno poslije ofenzive.

»Ima nažalost dosta slučajeva« — stoji u pismu — »gdje su pojedini nesvjesni, a moguće i od neprijatelja ubačeni pojedinci postupali prema NOO vrlo surovo. . .« ili ».. . može se desiti da u naše redove uđe po koji neprijateljski špijun koji ima za zadatak da svojim nepravilnim postupcima sa narodom odvoji nas od naroda.«⁵⁰ U ovom pismu poseban značaj se pridaje odnosu naših boraca u hrvatskim selima, a naročito onim koja se nalaze na teritoriji, kojom naše jedinice samo povremeno prolaze i gdje neprijatelj može utjecati na stanovništvo i o nama stvarati pogrešnu sliku.

Analize stanja u jedinicama ukazivale su i na pojave nediscipline, koje su se posebno ispoljavale u načinu oblačenja,⁵¹ a bilo je kritike i nekih vojnih postupaka. Kao najveći propust smatra se zanemarivanje informativne službe.⁵²

U nastojanju da što prije oživi politički rad u jedinicama, u drugoj polovini travnja 1943 godine, štab 4. divizije izdaje brošuru »Rad političkih komesara«.⁵³ Ovo je učinjeno dijelom i zbog toga što se u toku neprijateljeve ofen-

⁴⁸ Arhiv VII, reg. br. 4-3, k. 908

⁴⁹ Isto, reg. br. 9-4, k. 908.

⁵⁰ Isto, reg. br. 43-2/19, k. 907A.

⁶¹ Isto, reg. br. 1/3, k. 892.

⁵² Isto, reg. br. 5-1/14, k. 907A.

⁵³ Isto, reg. br. 2-1/10, k. 892A.

Raspored naših i neprijateljevih snaga poslije završetka ofenzive »Braun« — svibanj 1943.

zive mnogi politički rukovodioci ranjeni ili oboljeli, pa je bilo dosta onih koji su primili političke dužnosti a nisu imali potrebnog iskustva.

U brošuri »Rad političkih komesara« posebno se naglašava »... spremanje boraca na sve teže zadatke. . .«⁵⁴

U brošuri se insistira na tome da borci dobiju široka objašnjenja o Prvom zasjedanju AVNOJ-a, četničkoj izdaji i izdajničkoj ulozi vodstva HSS, a na kraju se završava riječima. . . ispravljajući ove greške stvorićemo jedinice koje će biti kadre da izdrže najveće napore i spremi borce na nove teškoće koje stoje pred nama.«⁵⁵

Kako su jedinice iz ofanzive izišle oslabljene, pristupilo se odmah ublažavanju i tog problema. S tim u vezi štab 16. brigade 11. travnja 1943. godine izvještava 4. diviziju da se u brigadi nalazi svega 524 borca i rukovodioca, a u rashodu 232, što predstavlja preko 45 posto od ukupnog broja boraca i rukovodilaca.⁵⁶

Dan kasnije Vlado Janić, v. d. komesara brigade, pišući o odjeći i obući također se osvrće na taj problem i u pismu navodi:

»Odjeća i obuća je veoma slaba, u brigadi ima oko 50 potpuno bosih drugova-drugarica, a oko 200 kojima bi neophodna bila obuća. Gotovo nitko nema 2 para rublja. Usled veoma slabe odjeće, obuće i ishrane i napornih marševa ima veliki broj oboljelih. Za vrijeme ofanzive izbačeno je u brigadi iz stroja što usled bolesti, a što ranjeno oko 200 boraca, koji se sada nalaze po bolnicama i ambulantomama. Ima oko 40 obolelih of tifusa. Danomice ispada po nekoliko boraca iz stroja usled bolesti. . .«⁵⁷

Sve je ovo govorilo o vrlo ozbiljnoj situaciji u kojoj se našla 4. divizija poslije desetodnevne neprijateljeve ofenzive. Zato se u travnju mobilizira novo ljudstvo, kojim se popunjavaju prorijeđene jedinice. U tom smislu štab

⁵⁴ Isto,, reg. br. 2-1/10, k. 892 A.

⁵⁵ Isto, reg. br. 2-1/10, k. 892A.

⁵⁶ Isto, reg. br. 28/2, k. 1296.

⁵⁷ Isto, reg. br. 9-4, k. 908.

divizije između ostalog naređuje: »Sve naše jedinice odnosno štabovi treba da poduzmu sve mjere da mobilišu što veći broj novih drugova i drugarica u što kraćem vremenu. Služiti se pri tom svim načinima mobiliziranja (dragovoljno, pozivom, silom⁵⁸ gdje se to uspješno može). Štabovi pri tom treba da se povežu s komandama područja i uopće partijskim organizacijama sektora na kome mobilišu.«⁵⁹

U većini jedinica 4. divizije vrijeme do 1. svibnja prošlo je u intenzivnim pripremama za proslavu praznika rada. U selu Veliki 12. i 17. brigada pripremala su svečanu paradu jedinica,⁶⁰ a politički radnici su imali pune ruke posla da pripreme prigodne programe kako bi proslava protekla u znaku pobjede antifašističke koalicije nad silama Osovine. U nastojanju da proslava što bolje uspije, štab 4. divizije u više navrata piše štabovima brigada i upućuje ih da na vrijeme sve pripreme.

Prvog svibnja u mnogim selima jedinice su organizirale mitinge na kojima se proslavljao praznik.

Vrlo uspješan miting s bogatim kulturno-zabavnim programom, održala je 16. brigada u Srednjim Borkima. Te proslave su bile i akcije za mobilizaciju novih mladića i djevojaka u NOV.

Odziv nije izostao i svaka jedinica je dobila po nekoliko novih borača. U istom vremenu u jedinice su se vraćali stari borci Šesnaeste koji su zbog bolesti ili zadobijenih rana bili smješteni u tajna skloništa ili posakrivani po zabačenim selima. Isto tako vratilo se više drugova koji su se, zbog naglih pokreta i manevara, odvojili od svojih četa i bataljona.

Najviše novih boraca stiglo je u 16. brigadu. Pored mladića i djevojaka iz oslobođenih sela, među novim bor-

⁵⁸ Ovo »silom« treba shvatiti uvjetno. Naime, bilo je dosta slučajeva gdje su to mladići sami zahtijevali, jer su željeli otići u partizane, a mobilizacija na »silu« poslužila im je da ustaše nad njihovim roditeljima ne prave represalije.

⁵⁹ Arhiv VII, reg. br. 2-1/10, k. 892A.

⁶⁰ Isto, reg. br. 37-1/19, k. 907A.

Borci Omladinske brigade i narod Gornjih Boraka slave Prvi maj 1943.

cima najviše ih je bilo iz Zagreba i Siska.⁶¹ Oni su preko Moslavine stigli u Slavoniju i tu su raspoređeni u jedinice 4. divizije. Veliki broj ovih mladića uskoro se uzdigao u starješine manjih jedinica, a neki od njih izrasli su u vrsne komesare, odnosno komandante i do kraja rata uspješno su vodili svoje jedinice.

⁶¹ Među novodošlima je najviše radnika iz Zagreba i Siska. Arhiv VII, reg. br. 51/19, k. 907A.